BG Pulse Journal USA
ISSN:1947-2536 http://www.bgpulseusa.com/index.php/bg
BG PULSE JOURNAL

KONNOTATIV MAYDON: NAZARIY ASOSLAR VA BADIIY MATNDAGI FUNKSIONAL XUSUSIYATLAR

Karimova Safo Saydullayevna
Associate Professor, Department of English Language Theory, PhD

Annotatsiya: Mazkur maqolada konnotativ maydon tushunchasining nazariy asoslari, uning tilshunoslikdagi o‘rni hamda badiiy matndagi funksional xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Konnotatsiyaning denotativ ma’no bilan o‘zaro munosabati, konnotativ maydonning strukturaviy komponentlari va ularning kommunikativ-pragmatik vazifalari yoritiladi. Shuningdek, badiiy diskursda konnotativ birliklarning estetik ta’sirni shakllantirishdagi roli hamda ularning lingvokulturologik mohiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: konnotatsiya, konnotativ maydon, denotativ ma’no, pragmatika, badiiy matn, lingvokulturologiya, stilistika, semantika.

Abstract: This article examines the theoretical foundations of the concept of the connotative field, its role in linguistics, and its functional features in literary texts from a scientific perspective. The interrelation between connotative and denotative meanings, the structural components of the connotative field, and their communicative-pragmatic functions are analyzed. Furthermore, the role of connotative units in shaping aesthetic impact in literary discourse, as well as their linguocultural nature, is elucidated.

Keywords: connotation, connotative field, denotative meaning, pragmatics, literary text, linguoculturology, stylistics, semantics.

Аннотация:В данной статье с научной точки зрения рассматриваются теоретические основы понятия коннотативного поля, его место в лингвистике, а также функциональные особенности в художественном тексте. Анализируются взаимосвязь коннотативного и денотативного значений, структурные компоненты коннотативного поля и их коммуникативно-прагматические функции. Кроме того, раскрывается роль коннотативных единиц в формировании эстетического воздействия в художественном дискурсе, а также их лингвокультурологическая сущность.

Ключевые слова: коннотация, коннотативное поле, денотативное значение, прагматика, художественный текст, лингвокультурология, стилистика, семантика.

Kirish

Til inson tafakkuri va madaniyatining muhim ifoda vositasi sifatida nafaqat voqelikni nomlash, balki unga nisbatan subyektiv munosabatni ifodalash imkoniyatiga ham ega. Shu nuqtayi nazardan, til birliklarining semantik tuzilishi ikki asosiy qatlamdan — denotativ va konnotativ ma’nolardan iborat bo‘ladi. Denotativ ma’no predmet yoki hodisaning bevosita nominativ ifodasini anglatgan holda, konnotativ ma’no unga qo‘shimcha ravishda yuzaga keladigan emotsional, baholovchi, stilistik va madaniy semalarni o‘z ichiga oladi.

Zamonaviy tilshunoslikda konnotatsiya tushunchasi semantika, pragmatika, stilistika hamda lingvokulturologiya yo‘nalishlari kesishgan nuqtada o‘rganilmoqda. Ayniqsa, badiiy matn tahlilida

konnotativ qatlamning ahamiyati yuqori bo‘lib, u asarning estetik qiymati va kommunikativ ta’sirini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Konnotativ maydon esa muayyan matn yoki diskurs doirasida mavjud bo‘lgan barcha konnotativ birliklar hamda ular o‘rtasidagi o‘zaro semantik va pragmatik aloqalar tizimini anglatadi. Ushbu tushuncha matnni kompleks yondashuv asosida tahlil qilish imkonini beradi.

Konnotatsiya va konnotativ maydonning nazariy asoslari

Konnotatsiya termini tilshunoslikka XX asrda faol kirib kelgan bo‘lib, u til birliklarining qo‘shimcha ma’no qatlamini ifodalash uchun qo‘llaniladi. Ilmiy adabiyotlarda konnotatsiya quyidagi asosiy komponentlardan tashkil topgan deb qaraladi:

- emotsional komponent (hissiy rang-baranglik);
- baholovchi komponent (ijobiy yoki salbiy munosabat);
- stilistik komponent (nutq uslubiga xoslik);
- madaniy komponent (milliy-madaniy assotsiatsiyalar).

Konnotativ maydon esa alohida leksemalar darajasidan yuqori turuvchi tizimli birlik bo‘lib, u matnning umumiy semantik va pragmatik strukturasi bilan uzviy bog‘liqdir. Ushbu maydon matnda mavjud konnotativ birliklarning o‘zaro aloqasi, takrorlanishi, kontrasti va gradatsiyasi orqali shakllanadi.

Masalan, muayyan badiiy asarda “yorug‘lik”, “quyosh”, “nur” kabi leksemalar ijobiy konnotativ maydonni hosil qilishi mumkin bo‘lsa, “zulmat”, “soya”, “tun” kabi birliklar salbiy konnotativ maydonni shakllantiradi. Bu qarama-qarshilik matnning ideologik va estetik mazmunini ochib berishga xizmat qiladi.

Konnotativ maydonning strukturaviy komponentlari

Konnotativ maydon bir nechta lingvistik vositalar orqali shakllanadi va ularning har biri alohida funksional yuklamaga ega:

1. Emotsional-ekspressiv leksika

Bunday birliklar o‘quvchida hissiy reaksiyalarni uyg‘otadi. Masalan, “bechora”, “aziz”, “qahrli” kabi so‘zlar muayyan emotsional fon yaratadi.

2. Metafora va metonimiya

Metaforik ifodalar konnotativ ma’noni kuchaytirishning asosiy vositalaridan biridir. Masalan, “hayot yo‘li”, “temir iroda” kabi birikmalar abstrakt tushunchalarni obrazli ifodalaydi.

3. Frazeologik birliklar

Frazeologizmlar ko‘pincha kuchli konnotativ yuklamaga ega bo‘lib, ular milliy mentalitet va madaniyatni aks ettiradi. Masalan, “ko‘ngli tog‘dek”, “yuragi muzlab ketdi” kabi iboralar.

4. Stilistik figuralar

Anafora, epifora, oksimoron, gradatsiya kabi stilistik vositalar matnning ekspressivligini oshirib, konnotativ maydonni boyitadi.

5. Milliy-madaniy realiyalar

Muayyan xalqning turmush tarzi, urf-odatlari va qadriyatlarini aks ettiruvchi birliklar ham konnotativ maydon tarkibiga kiradi.

6. Personaj nutqi

Badiiy matnda personajlarning individual nutqi konnotativ maydonni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Ular orqali ijtimoiy tabaqa, yosh, kasb va xarakter xususiyatlari ifodalanadi.

Badiiy matnda konnotativ maydonning funksional roli

Badiiy matnda konnotativ maydon bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi:

- **Estetik funksiya:** matnning badiiy go‘zalligini ta’minlaydi;
- **Ekspressiv funksiya:** muallifning hissiy munosabatini ifodalaydi;

- **Baholovchi funksiya:** voqea-hodisalarga ijobiy yoki salbiy baho beradi;
- **Pragmatik funksiya:** o‘quvchiga ma’lum ta’sir ko‘rsatadi;
- **Kognitiv funksiya:** o‘quvchining tasavvur va tafakkur jarayonini faollashtiradi.

Masalan, dramatik sahnalarda salbiy konnotativ birliklarning ko‘pligi keskinlikni kuchaytirsa, romantik sahnalarda ijobiy konnotatsiyalar ustunlik qiladi. Bu esa matnning umumiy kayfiyatini belgilaydi.

Lingvokulturologik jihat

Konnotativ maydonni o‘rganishda lingvokulturologik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Chunki konnotatsiyalar ko‘pincha muayyan xalqning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va mentaliteti bilan bog‘liq bo‘ladi.

Masalan, ayrim ranglar turli madaniyatlarda turlicha konnotatsiyaga ega: oq rang G‘arb madaniyatida poklik ramzi bo‘lsa, ba’zi Sharq madaniyatlarida motam bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Bu esa konnotativ maydonning universallik va milliylik xususiyatlarini ko‘rsatadi.

Shu sababli konnotativ birliklarni tahlil qilishda faqat lingvistik emas, balki madaniy kontekst ham hisobga olinishi lozim.

Konnotativ maydon va pragmatika

Pragmatika nuqtayi nazaridan konnotativ maydon nutqning kommunikativ samaradorligini ta’minlovchi vosita hisoblanadi. Muallif konnotativ birliklar orqali o‘quvchiga yashirin ma’no uzatadi, uning hissiyotlariga ta’sir qiladi va ma’lum interpretatsiyani shakllantiradi.

Bu jarayonda presuppozitsiya, implikatura va kontekst kabi omillar muhim rol o‘ynaydi. Konnotativ maydon aynan shu pragmatik mexanizmlar orqali faoliyat yuritadi.

Xulosa

Konnotativ maydon tilning murakkab va ko‘p qatlamli semantik tizimini ifodalovchi muhim tushunchalardan biridir. U badiiy matnning estetik, emotsional va pragmatik qiymatini belgilaydi. Konnotativ birliklar muallifning individual uslubini shakllantirishda hamda o‘quvchiga ta’sir ko‘rsatishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, konnotativ maydonni chuqur tahlil qilish badiiy matnni to‘liq anglash, uning yashirin ma’nolarini ochish va kommunikativ samaradorligini baholash uchun zarurdir. Kelgusida ushbu yo‘nalishda kognitiv lingvistika, diskurs tahlili va korpus lingvistikasi asosida olib boriladigan tadqiqotlar konnotativ maydonning yanada chuqurroq o‘rganilishiga xizmat qiladi.

The list of used literature

1. Komissarov V.N. Teoriya perevoda. – Moskva: Vysshaya shkola, 1990.
2. Nida E. Language, Culture and Translating. – Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 1993.
3. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988.
4. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008.
5. Galperin I.R. Stylistics. – Moscow: Higher School Publishing House, 1977.
6. Karimov S. Tarjimashunoslik asoslari. – Toshkent, 2019.
7. Intakhab K., Nazarova N. THE MOTIF OF THE HERO’S MIRACULOUS BIRTH IN EPICS //GLOBAL TRENDS IN EDUCATION AND RESEARCH DEVELOPMENT. – 2026. – C. 146-149.

8. Nazarova N. B. O'zbek va ingliz xalq ertaklarida o'xshatish //Science and Education. – 2023. – T. 4. – №. 6. – C. 970-974.
9. Bahodirovna N. N. JAHON EPOSLARIDA QAHRAMONLIK UYLANISH MOTIVI //Инновационные методики в обучении иностранным языкам: глобальные тенденции и опыт университетов шёлкового пути. – 2026. – Т. 1. – С. 321-322.